

# บทที่ 1

## บทนำ

### ความเป็นมาและความสำคัญ

ในสังคมการเมืองปัจจุบัน ประชาชนมีความกระตือรือร้น สนใจในสิทธิ ปกป้องเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ของสาธารณะ ด้วยการรวมพลังและเข้าไปมีส่วนร่วมในทุกระดับ ภายใต้ระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ตัวแปรสำคัญสองตัวคือ ความเป็นประชาชน หรือความเป็นพลเมือง (citizenship) ส่วนตัวแปรอีกตัวคือวิถีรัฐธรรมนูญ หรือรัฐธรรมนูญนิยม (constitutionalism) ความเป็นประชาชนหมายถึงการประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนที่ได้รับความคุ้มครองในสิทธิขั้นมูลฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งนอกเหนือจากสิทธิต่างๆที่มากมายแล้ว ประชาชนย่อมคงไว้ซึ่งอำนาจอธิปไตยแต่ที่สำคัญคือต้องมีสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม สิทธิมนุษยชน และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ระบบการปกครองใดที่ไม่มีตัวแปรดังกล่าวย่อมไม่ใช่ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม ในส่วนของวิถีรัฐธรรมนูญหรือรัฐธรรมนูญนิยมนั้นคือการจัดโครงสร้างของรูปแบบการปกครองการบริหาร โดยส่วนใหญ่แบ่งเป็นนิติบัญญัติ บริหาร และตุลาการ และมีองค์กรต่างๆรวมทั้งกระบวนการทางการเมืองที่ทำให้สังคมสามารถดำเนินไปได้ภายใต้อำนาจรัฐและรัฐบาลที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนอย่างเรียบร้อย โดยปราศจากอุปสรรค และถึงแม้จะมีปัญหาเกิดขึ้นต้องแก้ไขตามกลไกทางการเมืองที่กำหนดไว้ซึ่งผลประโยชน์ของประเทศชาติ สังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิทธิขั้นมูลฐานของประชาชน ตามที่ได้กล่าวมา ในส่วนนี้จะเห็นได้ว่าประชาชนย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะแสดงออกทางการเมือง ซึ่งปัจจุบันเรียกว่า การเมืองภาคประชาชน (ลิขิต ธีระเวคิน หนังสือพิมพ์สยามรัฐ, 2556, หน้า 5)

ประเทศไทยมีชายฝั่งทะเลอันดามันตั้งแต่อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง จนถึงจังหวัดสตูล รวมระยะทางประมาณ 937 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดพังงา ระนอง ภูเก็ต ตรัง กระบี่ และสตูล ชุมชนที่อาศัยอยู่ตามริมฝั่งทะเลมีทั้งชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก ซึ่งเป็นกลุ่มชาวประมงที่ไม่มีเรือประมงและชาวประมงที่มีเรือประมงใช้เครื่องยนต์นอกเรือ (เรือหางยาว) หรือเรือกอลและ ท้ายตัด และกลุ่มประมงขนาดใหญ่หรือชาวประมงพาณิชย์ที่ทำการประมงเพื่อแสวงหากำไร

ต้นทุนที่สำคัญของวิถีชีวิตชาวประมงคือทรัพยากรทางทะเลทั้งป่าชายเลน แหล่งหญ้าทะเล ดงสาหร่าย แนวปะการัง ดอนหอย จากสถิติการประมงของกรมประมงแสดงให้เห็นสภาพของทรัพยากรประมงในน่านน้ำไทยมีความเสื่อมโทรมลง ผลผลิตที่ได้ลดจำนวนลงเรื่อยๆ โดยสาเหตุส่วนใหญ่มาจากการใช้เครื่องมือประมงประเภทที่ทำลายล้างเช่น อวนรุน อวนลาก เรือไฟปั่นปลากะตัก และการระเบิดปลา ทำให้ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายแหล่งเพาะพันธุ์และแหล่งอนุบาลตัวอ่อนของสัตว์น้ำมากยิ่งขึ้น จากข้อมูลสถิติแห่งชาติเมื่อปี 2538 ระบุว่า มีเรือประมง 50,000 ลำ เป็นเรืออวนลาก จำนวนครึ่งหนึ่งมีขนาดตาอวนที่ถี่มากเกินไป ทำให้จับสัตว์น้ำขนาดเล็กๆได้ โดยปัญหาเหล่านี้ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจากความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรประมงระหว่างกลุ่มประมงพาณิชย์กับกลุ่มประมงพื้นบ้าน (วิกฤตการณ์ทรัพยากรประมงไทย:องค์การความร่วมมือเพื่อการฟื้นฟู

ทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน) นอกจากนี้ข้อมูลจากกรีนพีซที่เสนอรายงานเจาะวิกฤติทะเลไทย พบว่า ในปีพ.ศ. 2548 มีปริมาณสัตว์น้ำทะเลที่ถูกจับสูงสุดเท่ากับ 2,844,409 ตัน โดยร้อยละ 90 ถูกจับโดยเรือประมงพาณิชย์และที่เหลืออีกร้อยละ 10 ถูกจับโดยเรือประมงพื้นบ้าน ผลผลิตจากการประมงทางทะเลทั้งหมดมาจากการจับในทะเลอันดามันเพียงร้อยละ 19 เมื่อเทียบกับอ่าวไทย ร้อยละ 41 ส่วนอีกร้อยละ 40 มาจากการทำประมงนอกเขตเศรษฐกิจจำเพาะของไทย ซึ่งการลดลงของผลผลิตทางการประมงจากการจับธรรมชาติมาจากทรัพยากรที่ลดลงจากการทำประมงเกินขนาดนั่นเอง

ในสภาพพื้นที่ชายฝั่งจังหวัดตรังมีความสำคัญทางการประมงและการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะเกาะลิบง จ.ตรัง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีพะยูนฝูงสุดท้ายอาศัยอยู่และเป็นฝูงใหญ่ที่สุดของประเทศ ไทย ปัจจุบันเหลือเพียงประมาณ 140 ตัว รวมทั้งเต่าทะเล และโลมาด้วย เพราะอุดมสมบูรณ์ด้วยหญ้าทะเล ซึ่งมีเนื้อที่ประมาณ 6,000 ไร่ เมื่อปีพ.ศ. 2552-ต้นปีพ.ศ. 2553 มีรายงานทางการว่ามีพะยูนเสียชีวิตและพบซากในช่วงดังกล่าว จำนวน 10 ตัว แต่ชาวบ้านประมาณว่ามีไม่ต่ำกว่า 20 ตัว เนื่องจากการล่าจะไม่พบซาก เฉพาะเดือนมกราคม-เดือนเมษายน 2553 มีพะยูนตายจำนวน 4 ตัว พบซาก 3 ตัว ด้วยอัตราการตายนี้พะยูนอาจสูญพันธุ์อีกไม่เกิน 20 ปีข้างหน้า (รายงานเวทีบันทึกความร่วมมือการกำหนดพื้นที่เขตอนุรักษ์ การคุ้มครองหญ้าทะเล การอนุรักษ์พะยูนและการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน, ตรัง 2553) โดยการตายพะยูนนอกเหนือจากการตายตามธรรมชาติแล้ว พะยูนยังเสียชีวิตจากเครื่องมือประมงประเภทอวนลอยปลากระเบน โป๊ะเบ็ดตราไว พะยูนจะไม่สามารถขึ้นมาหายใจเหนือน้ำได้เมื่อติดเครื่องมือประมงเหล่านี้จนทำให้จมน้ำและเสียชีวิตในที่สุด หรืออาจได้รับบาดเจ็บจากการต้อนเพื่อให้หลุดจากเครื่องมือประมงกระทั่งต้องเสียชีวิตในเวลาต่อมา มีการประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์และประกาศจังหวัดตามกฎหมายการประมง ห้ามทำการประมงด้วยเครื่องมืออวนรุน อวนลาก ห้ามทำการประมงปลากระตักประกอบไฟล่อด้วยเครื่องกำเนิดไฟฟ้า และห้ามใช้เครื่องมืออวนกระทุ้งน้ำ อวนปลากระเบนในแนวหญ้าทะเล แต่ยังคงมีการลักลอบการทำประมงจากเครื่องมือเหล่านี้อย่างต่อเนื่อง

ปัญหาสำคัญของพื้นที่เขตทะเลสาบที่ทำให้สัตว์น้ำลดลง ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเสื่อมโทมคือการลักลอบใช้เครื่องมือประมงประเภทเรืออวนรุน อวนประกอบเครื่องมือกระทุ้งน้ำ อวนชักเบ็ดตราไว อวนทับตลิ่ง ระเบิด ยาเบื่อ ลอบหรือไซบูขนาดตาอวนต่ำกว่า 2.5 นิ้ว การดำหอยโดยใช้เครื่องลม อวนลาก เครื่องมือประมงที่ประกอบด้วยแสงไฟล่อด้วยเครื่องกำเนิดไฟฟ้าในบริเวณทะเลตรัง ซึ่งยังคงมีอย่างต่อเนื่อง และจากปัญหาเครื่องมือประมงเหล่านี้ในปี พ.ศ. 2542 ชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรังจึงได้ร่วมกันหารือระหว่างกลุ่มเพื่อการแก้ปัญหาดังกล่าว โดยในช่วงปี พ.ศ.2542-2547 การจัดตั้งกลุ่มและการหารือร่วมรณรงค์และป้องกันปราบปรามการประมงอวนรุน ระเบิด ยาเบื่อ และการสัมปทานไม้ป่าชายเลนได้เกิดขึ้นจนไม่มีเครื่องมือที่ผิดกฎหมายในขณะนั้น ใน 3 หมู่บ้านคือ บ้านน้ำราบ บ้านควนตุงกู บ้านฉางกลาง 3 หมู่บ้านดังกล่าวยังร่วมกลุ่มกันทำแพปลาชุมชน และได้มีการตกลงที่จะไม่ใช้ลอบปูตาถี่ทำการประมง ซึ่งแพปลาชุมชนดำเนินงานได้ประมาณ 4 ปี มีปัญหาการบริหารจัดการภายใน และความอ่อนไหวด้านผลประโยชน์ของผู้นำบางคน จึงประสบปัญหาขาดทุน และล้มเลิกไป จากนั้นแต่ละหมู่บ้านก็มีกิจกรรมของตนเอง บ้านน้ำราบ มีการดำเนินงานที่

เข้มแข็งต่อเนื่อง มีการบริหารจัดการป่าชายเลนอย่างเป็นระบบ ขณะที่บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู บ้านฉางกลาง กลุ่มยุติการดำเนินงาน

ในปี พ.ศ. 2550 คลื่นสึนามิพัดถล่ม 6 จังหวัดภาคใต้ฝั่งอันดามัน ซึ่งเป็นผลให้จังหวัดตรังได้รับผลกระทบทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและชายฝั่ง การวางแผนร่วมกันฟื้นฟูจึงเป็นสิ่งสำคัญของชาวประมงพื้นบ้านในขณะนั้น การรวมกลุ่ม 4 หมู่บ้าน จึงเกิดขึ้นอีกครั้ง ของบ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ บ้านฉางกลาง บ้านควนตุงกู เพื่อบริหารจัดการแผนงานฟื้นฟูของตนเอง โดยหลักที่สำคัญของการขับเคลื่อนกระทำการฟื้นฟูโดยประชาชนในชุมชน คือการรักษาทรัพยากรทางทะเล เช่น หล้าทะเล 9 ชนิดพันธุ์ เนื้อที่ 6,724 ไร่ ปะการังสภาพสมบูรณ์ในพื้นที่ด้านตะวันตกของบ้านเกาะมุกด์ ป่าชายเลนเนื้อที่ประมาณ 5,000 ไร่ แหล่งที่อยู่อาศัยของพะยูน แหล่งที่อยู่อาศัยของเต่าทะเล ดอนหอยมุก หอยชักตีน หอยดาชัย เป็นต้น รวมทั้งการออกกฎชุมชนในการเฝ้าระวังการใช้เครื่องมือประมงบางชนิดที่ทำลายสัตว์น้ำขนาดเล็ก

นอกจากนั้นเขตเลเส (สี่) บ้านยังมีการพัฒนาการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ชายฝั่งทะเลอย่างต่อเนื่องและค่อยเป็นค่อยไป เช่น การจัดตั้งชุดเฉพาะกิจปราบปรามเครื่องมือประมงทำลายล้างร่วมกับตำรวจประมงจังหวัด และจังหวัดตรัง การประสานความร่วมมือไปยังประมงพื้นบ้าน 13 จังหวัดภาคใต้ จนเกิดเป็นเครือข่ายระดับภาค คือ สมาคมสมาพันธ์ชาวประมงพื้นบ้านแห่งประเทศไทย และยังร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ออกข้อบัญญัติท้องถิ่นของตำบล อีกทั้งสามารถเชื่อมโยงระหว่างชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัดได้

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาและวิเคราะห์รูปแบบการเมืองภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของประมงพื้นบ้าน ซึ่งผลงานวิจัยนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางการพัฒนาเขตเลเสบ้านได้ และจะเป็นรูปแบบที่ชุมชนอื่นๆสามารถนำไปเป็นต้นแบบเพื่อการพัฒนาชุมชนประมงในพื้นที่อื่นๆต่อไป

## วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะการเมืองภาคประชาชนด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเขตเลเส (สี่) บ้าน
2. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะการเมืองภาคประชาชนในด้านการปกป้องทรัพยากรทางทะเลของกลุ่มประมงพื้นบ้านเขตเล (สี่) บ้าน จังหวัดตรัง

## ขอบเขตการวิจัย

### ขอบเขตเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มีขอบเขตเนื้อหาที่ศึกษารูปแบบ กลุ่ม/เครือข่าย ผู้นำ การมีส่วนร่วม การเคลื่อนไหว และการสื่อสาร โดยใช้การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

### ขอบเขตประชากร

เชิงปริมาณ ประชาชนในเขตเส (สี่) บ้าน ประกอบด้วย บ้านฉางกลาง บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู และบ้านน้ำราบ รวมทั้งสิ้น จำนวน 6,139 คน

เชิงคุณภาพ ประชาชนในบ้านฉางกลาง บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู และบ้านน้ำราบ คณะกรรมการบริหารแนวเขตฯ 4 หมู่บ้าน ชุดปฏิบัติการเฉพาะกิจทางทะเล จังหวัดตรัง (ฉก.ทะเล) กลุ่มออมทรัพย์ประมงพื้นบ้าน 4 หมู่บ้าน ชาวประมงพื้นบ้านเขตทะเลเส (สี่) บ้าน สมาชิกชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง รวมทั้งสิ้นจำนวน 18 คน

### ขอบเขตระยะเวลา

กรกฎาคม 2555 – พฤศจิกายน 2557

### คำจำกัดความที่ใช้ในงานวิจัย

รูปแบบการเมืองภาคประชาชน หมายถึง ลักษณะของการเคลื่อนไหวของกลุ่มประมงพื้นบ้าน เพื่อปกป้องทรัพยากรทางทะเลและรักษาผลประโยชน์ของชุมชน

การเมืองภาคประชาชน หมายถึง การเคลื่อนไหวของประชาชนในการขับเคลื่อนเพื่อปกป้องทรัพยากรทางทะเลและรักษาผลประโยชน์ของชุมชนเขตทะเลเส (สี่) บ้าน

กลุ่มประมงพื้นบ้าน หมายถึง ชุมชนชาวประมงที่ไม่ใช้เรือประมงใช้เครื่องยนต์นอกเรือ (เรือหางยาว) ในเขตทะเลเส (สี่) บ้าน อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม หมายถึง การดูแล รักษา ปกป้อง ทรัพยากรทางทะเล เช่น สัตว์น้ำ ป่าชายเลน

เขตทะเลเส (สี่) บ้าน หมายถึง ชุมชน 4 หมู่บ้าน ประกอบด้วย บ้านฉางกลาง บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู และบ้านน้ำราบ โดยมารวมตัวกันเพื่อปกป้องทรัพยากรทางทะเลทั้งห้าทะเล ปะการัง ป่าชายเลน แหล่งที่อยู่อาศัยของพะยูน แหล่งที่อยู่อาศัยของเต่าทะเล ดอนหอยมุก หอยชักตีน หอยตาชัย เป็นต้น

กลุ่ม/เครือข่าย หมายถึง การรวมตัวของสมาชิกที่เกิดจากความผูกพันที่อยู่อาศัย และห่วงแหน ทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

การมีส่วนร่วม หมายถึง การร่วมคิด วางแผน กำหนดกฎ กติกาในการอนุรักษ์ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมของชุมชนชาวประมง

ผู้นำ หมายถึง ผู้นำกลุ่มเขตทะเลเส (สี่) บ้าน อันประกอบด้วยบ้านฉางกลาง บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู และบ้านน้ำราบ ซึ่งร่วมกำหนดทิศทาง เป้าหมาย โน้มน้าวและจูงใจให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการดูแล ฝึการระวังทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

การเคลื่อนไหว หมายถึง การแสดงออกด้วยการเรียกร้อง ต่อสู้ ต่อความไม่ถูกต้อง อยุติธรรม จากรัฐ กลุ่มนายทุน เพื่อปกป้องทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

การสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารภายในกลุ่ม และการสื่อสารภายนอกกลุ่มด้วยวิธีการพูดต่อหน้า การประชุมกลุ่ม การเสวนา รวมทั้งการใช้สื่อต่างๆ เช่น หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น วิทยุ กิจกรรมต่างๆ ของกลุ่ม เพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและทรัพยากรสิ่งแวดล้อม

### **ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ**

ผลการวิจัยสามารถนำไปพัฒนาการเมืองภาคประชาชนเขตเลเส (สี่) บ้านทั้งด้านกลุ่ม/ เครือข่าย ผู้นำ การมีส่วนร่วม การเคลื่อนไหวเพื่อการปกป้องทรัพยากรทางทะเล รวมทั้งการสื่อสาร เพื่อสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนในการเฝ้าระวังและปกป้องดูแลทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง